

fordított magyar szakirodalom nyelvét. A szótár alapul szolgálhat egy egységes magyar számítástechnikai szaknyelv kialakításához. Mint ilyen, fokozott felelősséget ró az alapanyagot előállító fordítókra: hiszen amikor így vagy úgy fordítanak le egy újonnan megjelent szakkifejezést, nem pusztán az adott kiadványra érvényes eseti döntést hoznak, hanem egyúttal a további fordításokhoz is mintául szolgálnak.

Külön kiemelő a szótár elkészítéséhez használt párhuzamos korpusz, a terminológiai-kivonatoló szoftver és az az egységes terminológiai adatbázis, amelyet a szakfordítások során folyamatosan karbantartanak. A teljes folyamat mintául szolgálhat egyéb szakterületek egységes terminológiai adatbázisának kiépítéséhez. A könyv megvásárlói hozzáférést kapnak a folyamatosan karbantartott online változathoz is.

Mindkét szótár megfelel az általa kitűzött célnak: míg Bódi szótára lényegében kortól és előképzettségtől függetlenül bárki számára kifejezetten érdekes és hasznos, élvezettel forgatható olvasmányos kézikönyv, Kis szótára a számítástechnikai szakfordítók számára nélkülözhetetlen, korszerű segédeszköz.

Pajzs Júlia

Benő Attila (szerk.)

Román–magyar kulturális szótár

Sepsiszentgyörgy: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2009. 196 p.

Miközben, egy kis vajúdas után, a poszt-posztmodern irodalomtudomány a kultúrátudományban találta meg az üdvözítő megoldást, várható volt, hogy a „kultúrátudományosodás” más humántudományok terén is (pl. nyelvtudomány, lexikográfia) hódító útjára indul. A *Cultural Studies* vagy *Kulturwissenschaft* (a franciák jellemző módon le sem fordították, hanem az angol elnevezést használ-

ják) eredetileg valamikor a hatvanas években az akadémiai tudományosság (akadémiai kultúra?) ellenében jött létre, azzal a céllal, hogy az elhanyagolt vagy az intézményesült kutatási területeken kívül eső kulturális jelenségeket is (populáris kultúra, giccs, a különféle kisebbségek és marginalizált csoportok kultúrája, a kultúra és a hatalom viszonya stb.) a tudományos értelmezések tárgyává tegye. A kultúrátudományok divatosodásának kétségkívül értékes hozadéka az, hogy az emberi tevékenységnek az akadémiai tudományosság által valóban kissé elhanyagolt területei kerültek ismét a figyelem középpontjába. Ugyanakkor ezen a ponton a legsérülékenyebb is az új elmélet. Mert ha például azt mondjuk, hogy nem(csak) irodalom-, hanem kultúrátudomány, vagy hogy nem(csak) román–magyar, hanem román–magyar kulturális szótár, akkor egyrészt hihetetlenül kitágítottuk értekezésünk tárgyát (hisz mi az, ami nem a kultúra része?), másrészt teljesen nyilvánvaló, hogy nincs akkora terjedelmű könyv vagy szótár, melybe bármely kultúra teljes leírása beférne. Tetszetős kijelenteni, hogy egy kulturális szótár szerkesztője a kultúrát a lehető legtágabban értelmezi, ahogy azt a jelen szótár esetében Benő Attila is írja az előszóban: a kulturális szótárak „a népi tárgyi és szellemi műveltségtől a szubkultúrákon keresztül az elit kultúráig, és ugyanakkor reprezentatív neveket, fogalmakat vesznek számba egy-egy etnikai közösség kultúrája szimbólum értékű elemeinek megragadása céljából” (3). Egyszóval mindent. Csakhogy ebből a mindemből egy 196 oldalas, egyszerű nyelvezetű könyvet kell írni, és ez óhatatlanul válogatással jár. A kulturális szótár tehát valójában az egyik legsubjektívebb műfaj, és egy adott kultúrából azokat az elemeket tartalmazza, amelyeket a szerző vagy a szerkesztő érdemesnek tart a kiválasztásra. Nem véletlen, hogy az eddig megjelent magyar vonatkozású kulturális szótárak (Bart István: angol–magyar, uő: amerikai–magyar, Györffy Miklós: német–magyar, Ádám Péter: francia–magyar, Sztanó László: olasz–magyar) mind egyszerű művek (ennek a recen-

ziónak a tárgyát képező szótár ebben kivétel). Mindez elsősorban az olvasó szempontjából fontos, akinek nem árt tisztában lennie azzal, hogy e szótárak olvasása közben nem közvetlenül érintkezik az adott kultúrával. Az olasz–magyar kulturális szótár recenziéséhez, Horváth Györgyihez (2008) hasonlóan azt javasolom, hogy a magyar–román kulturális szótárt is lineárisan, azaz könyvként, és ne szótárként olvassuk, hisz ebben az esetben is inkább a román kultúráról írt monográfiáról vagy kézikönyvről, semmint hagyományos értelemben vett lexikográfiai műről van szó.

Ma sokan a monográfiáírás lehetetlenségéről beszélnek. Talán ezért is váltak divatosá a különböző szótárak, lexikonok, enciklopédiák (újra)kiadásai. Nyilván ebbe a sorozatba illeszkedik ez a román–magyar kulturális szótár is, melyből az olvasó nem a Román Kultúrát fogja megismerni, hanem a román kultúrának azt az arcát, melynek bemutatását Benő Attila és szerzőtársai fontosnak tartják. Már csak azért is monográfiaként értelmezhetők ezek a szótárak, mert nyelvtanulásra avagy fordításra nem igazán alkalmasak. Persze a nyelvtanulás sohasem pusztán az adott idegen nyelvnek, hanem sokkal inkább a szóban forgó kultúrának az elsajátítása. Nos, azok a magyar olvasók, akik érdeklődnek a román kultúra iránt, kiváló kézikönyvként forgathatják ezt a szótárt. A román kultúra fontosabb elemei, jellegzetességei megtalálhatók benne. Látszik, hogy a szerzők járatosak ezen a területen, és jól is tudják közvetíteni a magyar olvasó számára, akinek még inkább felkelthették volna az érdeklődését, ha a magyar párhuzamokat és a román–magyar kulturális kölcsönhatásokat jobban kiemelték volna. Néhány szócikkben találunk ilyen jellegű utalásokat: pl. a *bâlci* (búcsú, vásár) vagy a *servustoc* (szinte csak az erdélyi városokban használják a románok) esetében, ahol a szerzők megemlítik, hogy ezek a szavak magyar eredetűek (bulcsu, szervusztok). Talán nem ártott volna az *afin* (áfonya) esetében is megjegyezni, hogy a magyar *áfonya* román kölcsönszó. De külön kultúrtörténeti érdekesség,

legalábbis a magyar–román nyelvi érintkezések szempontjából, Bukarest egyik legnagyobb és legszebb parkjának és az abban található tó nevének (*Herăstrău*) az eredete is, mely nem más, mint a magyar *fűrész* ~ *fűrészmalom* átvétele *ferăstrău* formában, mely aztán szabályos hangváltozás következtében fejlődött *herăstrău*-vá. A *h* ~ *f* váltakozásra lásd *hitlen* > *hiclean* > *ficlean* > *viclean*, mai jelentése 'ravasz'. A *ban* (többes számban *bani*) szó, melynek jelentése 'pénz' vagy 'a legkisebb értékű pénzérme', valójában nem más, mint a középkori magyar méltóságnév (*bán*) átvétele, mégpedig azért, mert a moldvai és a havaselvi kereskedelmi központokban az olasz és a bizánci pénznemek mellett a magyar báni dénárok voltak a legelterjedtebb fizetési eszközök. (A *herăstrău* és a *ban* szavakról részletesen lásd Tamás 1966, 1943.)

Különösen a történelmi vonatkozású szócikkeknek válik kárára a magyar vonatkozások mellőzése. Talán nem ártott volna megemlíteni, hogy Alexandru cel Bun (1400–1432) moldvai vajdának a felesége, Margareta, Losonczy István erdélyi vajda leánya volt. Vagy azt, hogy Vlad Țepeșt, alias Draculát Mátyás király tizenkét évig házi őrizetben tartotta Budán és Visegrádon, majd házat vásárolt neki Pécsen, és anyja családjából feleséget is adott neki (Szilágyi Jusztina). Egyébként nem tudom, miért szerepel két külön szócikk erről a talán legismertebb román „kulturális” személyiségről: egyik a *Dracula*, másik a *Vlad Țepeș* címszó alatt, ráadásul uralkodásának évszámait a két szócikkben nem egyeznek (lásd *Dracula*: 1448, 1456–1462, 1472; *Vlad Țepeș*: 1448, 1456–1462, 1476). Valójában 1462 és 1474 között Mátyás vendége volt, majd Erdélybe ment, utána nem tudjuk, pontosan mikor foglalta vissza Havasalföld trónját, és 1476-ban halt meg. Ugyanez a helyzet az *Ardeal* és *Transilvania* szócikkkel is: ezek szintén kétszer szerepelnek, annak ellenére, hogy mind a kettő ugyanazt a földrajzi tájegységet, Erdélyt jelöli, csak az egyik az etimologikus népnyelvi forma (*Ardeal*), míg a másik a kora középkori ma-

gyar kancellária által megalkotott tudós latin alak (Transylvania).

Még a magyar vonatkozásoknál maradvá: ha már a szerkesztő külön szócikket szánt az *Ada Kaleh* dunai szigetnek – habár nem hiszem, hogy a román kultúra egyik jellegzetességéről lenne szó (talán elég lett volna a *Porțiile de Fier* ’Vaskapu’ szócikkben írni róla néhány sort) –, akkor nem ártott volna megjegyezni, hogy sokak szerint Jókai Mór erről mintázta meg *Az aranyember* című regényében Senki szigetét. *Liviu Rebreanu* (1885–1944) is jobban megmaradt volna a magyar olvasó emlékezetében, ha megtudhatta volna róla, hogy 1900–1902 között a Soproni Katonai Főreáliskola tanulója, majd 1903–1906 között a Ludovika hallgatója volt. Ezután alhadnagyi rangban a gyulai honvédezredhez került, ahol minden valószínűség szerint elsikkasztotta az ezred pénzét, és ezért kizárták a magyar királyi és császári hadseregéből. Egyébként alkotói korszakának ebben a periódusában legalább egy kötetre való novellát írt magyarul.

Néhány történeti és irodalmi vonatkozású szócikkben apró hibák és pontatlanságok csúsztak be. Például a *continuitate* és az *etnogeneza* szócikkek szerzője szerint a dákoromán kontinuitás ellen leggyakrabban felhozott érvek a római uralom rövid időtartama, valamint az a tény, hogy nincsenek germán (gót, gepida) jövevényszavak a román nyelvben. A bevándorláselmélet hívei kétségkívül megemlítik a fenti két kifogást is, de a leg súlyosabb érvük nyelvészeti: a román–albán szópárhuzamok és a két nyelv névszó- és ige-ragozási rendszerében fellelhető hasonlóságok, valamint a román nyelvben is meglévő ún. balkanizmusok (hátravetett artikulusz, semleges nem stb.). Két helyen (*Columna lui Traian*, *Dunărea* szócikkek) is felbukkan az az adat, hogy a dák mitológia szerint *Danubius* (melyből aztán a Duna román elnevezése, a *Dunărea* szó is származik) a folyók istene volt. Az a benyomásom, hogy ebben az esetben a szerzők a legendás dávizmus bűvkörében fogant megbízhatatlan román for-

rás munkát használtak. Komoly szerzőknél ugyanis én sehol sem olvastam ehhez hasonlót. Egyébként is szokatlanul zavaros és semmitmondó ez a két szócikk. A *Columna lui Traian*-ban (a Traianus császár győzelmét megőrkítő római oszlopról van szó) azt olvashatjuk, hogy „a rómaiak és a dákok harci jelenetein kívül ezen az oszlopon ábrázolták Danubius (→ *Dunărea*) istent, akinek áldozatot kínálnak fel a római sereg megsegítéséért” (23). A *Dunărea* címszóban ez áll: „A dák mitológia szerint Danubius a folyók istene volt” (31). Szóval akkor kiknek is az istene volt Danubius? A dákoké? De akkor kik kínálnak fel neki áldozatot a rómaiak megsegítéséért? A dákok? A dákok mutatnak be áldozatot Danubiusnak (saját istenüknek), hogy az megsegítse saját ellenségeiket (a dákokkal harcoló rómaiakat)? Elég különös. Netán római isten volt Danubius, és a rómaiak áldoztak neki? Ha istenként is tisztelték a rómaiak Danubiust (habár erről én még nem hallottam), akkor is marad a kérdés: mit keres Danubius a dák mitológiában? Az igazság ezzel szemben az, hogy a Duna román elnevezése a mai napig rejtély. Azt sem tudjuk pontosan, hogy a dákok miként nevezték a Dunát. Minden bizonnyal nem Danubiusnak, mert Hérodotosz szerint a géták (a dákok egyik törzse) Isztrosznak vagy Hisztrosznak nevezték, de ennek az alaknak semmi nyoma sem maradt fenn a román nyelvben. A rómaiak a Duna elnevezését a keltáktól vették át, Danubius vagy Danuvius formában. Ha a románba a latin szó került volna be, akkor a hangtörvények alapján ma **Dănoi* vagy **Dănu* alaknak kellene lennie. A mai forma (*Dunărea*) azt bizonyítja – egyébként a többi nagyobb erdélyi folyónévhez (*Maros – rom. Mureș; Olt – rom. Olt; Temes – rom. Timiș; Szamos – rom. Someș* stb.) hasonlóan –, hogy azok sem a dákból, sem a latinból, hanem egy másik nyelv (szláv?, kun?, akár magyar?) közvetítésével kerülhettek csak be a románba. Az egész Danubius-ügyről lásd Gottfried Schramm két alapvető monográfiáját (1981, 1997). Valószínűleg ugyanilyen ellenőrizetlen, „miti-

kus” forrásból származhat a Románia nemzeti lobogójáról szóló információknak azon része is, melyben a szócikk (*Drapelul României*) szerzője azt írja, hogy a piros-sárga-kék színt már a dákok is nemzeti színként használhatták, ahogy később a 10. században is megjelent a mai Románia területén a kék-sárga-piros színű címer. Azt nem zárhatjuk ki, hogy a dákok használták ezt a három színt, és azt sem, hogy a 10. századból van ilyen címerünk, habár jómagam még sose láttam, de azt kizártnak tartom, hogy ezeknek bármi közük lett volna a románokhoz és a mai román nemzeti zászlóhoz. A ma használt európai nemzeti lobogók nagy része a 17–19. századi romantikus nemzeti (forradalmi) mozgalmak termékei. Szívesebben olvastam volna arról, hogy kik és hogyan alkották meg a dákokig visszamutató nemzeti lobogó legendás, minden valós alapot nélkülöző protokronista meséjét. (A protokronizmusról, mely a román kultúra egyik meghatározó jellegzetessége – nemcsak a Ceaușescu-korszakban, hanem már a két világháború között, és még ma is –, egyébként frappáns szócikket olvashatunk.)

Nem tudom, a *Brașov* (Brassó) szócikkben csak elírás, vagy súlyos tárgyi tévedés-e a következő mondat: „Itt alakul meg a 14. században az első román iskola és nyomda” (16). Kétségtől eltekintve az erdélyi városok közül Brassóban jelentek meg leghamarabb a románok, de a külvárosba (Șcheii Brașovului) beengedett balkáni kereskedők (románok, bolgárok, görögök) csak a 15. század végén alapítottak iskolát, melyben azonban nem a román, hanem a görög és az óegyházi szláv román változata lehetett a tanítási nyelv. Az meg kizárt, hogy Brassóban a 14. században már román nyomda működött volna, hisz Guttenberg is csak az 1440-es évek második felében kezdte el üzemeltetni nyomdáját.

A szótár legértékesebb részét a román néphagyománnyal, népi kultúrával és mitológiával foglalkozó szócikkek teszik ki. Ezekből van a legtöbb is. Nem számoltam pontosan össze, de szerintem hozzávetőlegesen a címszavak 70%-a a román folklórral foglalkozik.

Ez természetesen nem baj, mivel valóban ezek a legjobban megírt részek. Ez a tény egyrészt arról árulkodik, hogy a román kultúrában, annak ellenére, hogy a néphagyományok már ott is kiveszőfélben vannak, még ma is fontos szerepet játszik a folkór. Másrészt viszont leginkább arról, hogy a szótár írói és főleg annak szerkesztője a román kultúra legeredettebb, legértékesebb rétegét szintén a folklórból látják, olyannyira, hogy elsősorban ezt kívánják megismertetni a magyar olvasóközönsséggel. Ez a kétségkívül dicséretre méltó igyekezet azonban néha aránytalanságokat szül. A *Mihai Viteazul* (Mihály vajda) szócikk például egy népi legendát mesél el a román történelem egyik legnagyobb hősről. (Egyébként a szócikkben található kevés történelmi információ sem pontos: Mihály vajda nemcsak Erdélyt, hanem Moldvát is meghódította 1600-ban, és így egy rövid időre valóban ő igazgatta a három országot: Havasalföldet, Moldvát és Erdélyt, de ezek közül csak kettő volt román fejedelemség, nem három.) Olyan ez, mintha egy magyar kulturális szótárban Hunyadi Jánosról csak a holló és a gyűrű legendájának valamelyik folklorizálódott változatát olvashatnánk. Nyilvánvaló, hogy egyikük sem csupán azért jelentős a magyar, illetve a román kultúra számára, mert népmesei hősként váltak. Sokkal fontosabb ennél hadvezéri és politikai karrierjük.

A fentebb felsorolt kisebb hiányosságok természetesen semmit sem vonnak le a szótár értékéből, és nem is azért tettem szóvá azokat, hogy feleslegesen kötekedjem a szerzőkkel és a szerkesztővel, hanem csupán a majdani olvasót szerettem volna figyelmeztetni, akinek ezúton is kívánok jó kedvet a szótár olvasásához. Bizton állíthatom, hogy aki ismerkedni akar a román kultúrával, nem bánja meg, ha kezébe veszi a kötetet.

Nagy Levente

IRODALOM

- Horváth Györgyi (2008): A jobb kéz meg a bal. In: *Magyar Narancs* 2008. november 6. 40–41.
- Schramm, G. (1981): *Eroberer und Eingesessene. Geografische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.* Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag.
- (1997): *Ein Damm bricht. Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5–7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern.* (Südosteuropäische Arbeiten, 100). München: R. Oldenbourg Verlag.
- Tamás Lajos (1966): *Etymologisches-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- (1943): *A magyar eredetű rumén kölcsönszavak művelődéstörténeti értékelése.* In: Deér József – Gáldi László (szerk.): *Magyarok és románok II.* Budapest: A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve.

Sass Bálint – Váradi Tamás – Pajzs Júlia – Kiss Margit

Magyar igei szerkezetek

A leggyakoribb vonzatok és szókapcsolatok szótára
 Budapest: Tinta Könyvkiadó,
 2010. 504 p.

Az ige sok tekintetben a legkitüntetettebb mondatrész, s ennek bizonyítéka lehet, hogy a magyarban is külön szó fejezi ki. A ’szó’ és ’ige’ jelentésű szavak elválasztása a korai grammatikusok érdeme. Az azonban a magyar oktatás hagyományából adódik, hogy külön szó lexikalizálódott nyelvünkben ’ige’ jelentésben, s így megvan a műveltebb nyelvekben szokásos megkülönböztetés, a nálunk a 17. század elejétől, Szenczi Molnár Albert munkásságától datálható *szó* vs. *ige*, aminek megfelelői az olasz *parola* vs. *verbo*, a német *Wort* vs. *Verb*, az angol *word* vs. *verb*, az orosz *szlóvo* vs. *glagól* stb.

Az igei szerkezetek tanulmányozása jól bizonyíthatóan a nyelvtudomány egyik köz-

ponti témája. A magyarhoz hasonló nyelvek vizsgálata során az igei szerkezetek, vonzatstruktúrák tanulmányozását kiegészíti az illető nyelv esetrendszerének feldolgozása, s az érdeklődés ilyen irányba való fordulása a 20. század utolsó harmadának olyan jelentős nyelvészeinél volt megfigyelhető, mint Charles J. Fillmore és Gerhard Helbig. Az igeék a mondatban betöltött szerepét, helyét többféle analógiával szokás jellemezni. A 19. században talán „a nap és bolygói”, a 20. században pedig „a kémiai elem és vegyértékei” analógia volt kitüntetetten népszerű. Ugyancsak az analógiák sorába illeszthető a mágnesség (a mágneses anyag prototípusa a vas), s a vonzás az igeék jellegzetes tulajdonsága. A magyar *bővítmény* szó nyelvújítási alkotás (1813), majd a *vonz* ’meghatározott nyelvtani alakot kíván’ értelemben és a *vonzat* ’az ige meghatározott determinánsa’ a sokoldalú, ám rövid életű Vajda Péter (1808–1846) újítása (1835).

A vonzatokkal egyenként szöszmötölő nyelvész sokak számára korszerűtlen figura, olykor egyenesen szánalmas salabakter. A számítógépen vonzatkereső programot futtató informatikus azonban már imponáló, attraktív jelenség. Nálunk a korszerű elméleteket általában felkaroló Komlósy András a Nyelvtudományi Intézet „vonzatfelelőse”. Az ő munkatársai állították össze közel egy évtizedes munkával a jelen kötetet.*

A kimondottan egy nyelv igei szerkezeit feldolgozó, jelentősebb egynyelvű szótárak között alighanem az élenjáró NDK-beli nyelvtudomány kimagasló terméke, a lipcsei iskola produkciója volt az első: Gerhard Helbig és Wolfgang Schenkel német valenciászótára (1969). Jelen szótár legszámottevőbb magyar előzménye a világ nyelvtudományában a 20. század utolsó harmadában Helbighez hasonlóan a legnagyobbak között emlegetett, a moszkvai iskolát képviselő Jurij Apreszjannak magyar társszerzővel közös alkotása (1982). Ami a mos-

* Komlósy András a grammatikai munkacsoport kutatója a nevezett intézetben; a jelen kötet tőle függetlenül készült. – *A szerk.*